

Норд Ганна Леонідівна¹, д.е.н., професор,
директор Навчально-наукового інституту
післядипломної освіти

Nord Ganna¹, Doctor of Economic Sciences, Professor,
Director of the Educational and Scientific Institute of Postgraduate
Education, <https://orcid.org/0000-0001-6792-9883>

Колєватова Альона Володимирівна¹,
к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту

Kolevatova Alona¹, Candidate of Economic Sciences, Associate
Professor of the Department of Accounting and Auditing,
<https://orcid.org/0000-0001-5035-5481>

¹Чорноморський національний університету імені
Петра Могили

¹Petro Mohyla Black Sea National University

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ ЗА ТОВАРИ ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE MANAGEMENT OF SETTLEMENTS WITH BUYERS AND CUSTOMERS FOR GOODS

Норд Г. Л., Колєватова А. В. Обліково-аналітичне
забезпечення управління розрахунками з покупцями та
замовниками за товари. *Український журнал прикладної
економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 404 – 407.

Nord G., Kolevatova A. Accounting and analytical support for
the management of settlements with buyers and customers
for goods. *Ukrainian Journal of Applied Economics and
Technology*. 2025. Volume 10. № 4, pp. 404 – 407.

Інтеграція вітчизняного бізнесу у світовий економічний простір зумовлює необхідність формування ефективного обліково-аналітичного забезпечення, яке дозволяє трансформувати первинні дані про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажені товари у стратегічно значущу інформацію для прийняття управлінських рішень. В умовах фінансової нестабільності та дефіциту ліквідних ресурсів дебіторська заборгованість за реалізовані товари перестає бути лише обліковою категорією і перетворюється на об'єкт системи управління. Відсутність системного підходу до моніторингу платіжної дисципліни контрагентів, недосконалість методик оцінки резерву сумнівних боргів та низький рівень автоматизації аналітичних процедур призводять до вимивання обігових коштів, заблокованих у товарних постачаннях, та зниження фінансової стійкості суб'єктів господарювання. Більше того, цифровізація облікового середовища вимагає розробки нових моделей взаємодії між бухгалтерською службою та комерційними підрозділами. Отже, дослідження та розробка шляхів оптимізації облікового відображення та аналітичного інтерпретування розрахунків з покупцями та замовниками є практично значущими для забезпечення стабільного розвитку підприємств у довгостроковій перспективі. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками за товари на підприємстві. У процесі дослідження застосовано методи порівняння, аналізу, теоретичного та логічного узагальнення. Методологічною основою став діалектичний метод дослідження. У статті досліджено теоретико-методичні засади формування обліково-аналітичного забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками за товари. Уточнено економічну сутність дебіторської заборгованості за товари як динамічного об'єкта управління в системі фінансової безпеки підприємства. Запропоновано методичну модель обліково-аналітичного забезпечення управління розрахунками за товари, що поєднує методи фінансового обліку з інструментами стратегічного аналізу (ABC-XYZ-аналіз, скорингові моделі, моніторинг показників DSO та CEI). Обґрунтовано шляхи вдосконалення облікової політики в частині автоматизації контролю за кредитними лімітами та алгоритмами формування резервів очікуваних кредитних збитків. Доведено, що впровадження розроблених рекомендацій дозволяє оптимізувати структуру оборотного капіталу та підвищити ліквідність підприємства в умовах ринкової турбулентності.

Ключові слова: розрахунки з покупцями та замовниками, товари, автоматизація, система управління підприємством, обліково-аналітичне забезпечення, інтегрована модель.

The integration of domestic business into the global economic space necessitates the provision of effective accounting and analytical support, enabling the transformation of primary data on settlements with buyers and customers for shipped goods into strategically significant information for managerial decision-making. In conditions of financial instability and a shortage of liquid resources, accounts receivable for realized goods cease to be merely an accounting category and become an object of the management system. The lack of a systemic approach to monitoring counterparties' payment discipline, the imperfection of methods for assessing the allowance for doubtful accounts, and the low level of automation of analytical procedures lead to the erosion of working capital tied up in commodity supplies and to a decline in business entities' financial stability. Moreover, the digitalization of the accounting environment requires developing new models of interaction between the accounting department and commercial units. Consequently, the research and development of methods to optimize the accounting reflection and analytical interpretation of settlements with buyers and customers are practically significant for ensuring the long-term sustainable development of enterprises. The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations and develop methodological recommendations for improving the accounting and analytical support for managing settlements with buyers and customers for goods at an enterprise. During the research, methods of comparison, analysis, theoretical, and logical generalization were applied. The methodological basis was the dialectical research method. The article explores the theoretical and methodological foundations for accounting and analytical support in managing customer settlements for goods. The economic essence of accounts receivable for goods as a dynamic management object within the enterprise's financial security system is clarified. A methodological model for accounting and analytical support in managing settlement processes for goods is proposed, which combines financial accounting methods with strategic analysis tools (ABC-XYZ analysis, scoring models, monitoring of DSO and CEI indicators). Ways to improve accounting policies in terms of automating control over credit limits and algorithms for forming expected credit loss (ECL) provisions are substantiated. It has been proven that implementing the developed recommendations optimizes the working capital structure and increases the enterprise's liquidity under market turbulence.

Keywords: settlements with buyers and customers, goods, automation, enterprise management system, accounting and analytical support, integrated model.

Вступ

В умовах сучасної економічної парадигми, що характеризується високим ступенем невизначеності, ефективність функціонування підприємства безпосередньо залежить від швидкості трансформації дебіторської заборгованості у грошові кошти. Проте, незважаючи на наявність розгалуженої нормативно-правової бази та численних наукових напрацювань, система обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з покупцями та замовниками за товари на багатьох вітчизняних підприємствах залишається фрагментарною та орієнтованою переважно на ретроспективне відображення операцій. Основна проблема полягає у відсутності дієвого механізму трансляції бухгалтерських даних у стратегічні управлінські сигнали, що призводить до запізнілих реакцій на погіршення платіжної дисципліни контрагентів.

Існуючі підходи до обліку розрахунків за товари часто обмежуються лише фіксацією виникнення зобов'язань та їх погашення, залишаючи поза увагою глибинний аналіз причин виникнення простроченої заборгованості та

оцінку прихованих втрат від знецінення грошових коштів у часі. Традиційна модель аналізу, що базується на середніх показниках оборотності, не дозволяє диференціювати покупців за рівнем ризику та прибутковості, що в результаті унеможливило розробку гнучкої кредитної політики.

Додатковим ускладнювальним фактором є слабка інтеграція аналітичних інструментів у загальну інформаційну систему управління. Бухгалтерський облік, який має виступати головним джерелом достовірної інформації, часто не забезпечує необхідної деталізації даних для проведення оперативного моніторингу розрахунків у розрізі окремих товарних груп, термінів затримки платежів та територіальної приналежності дебіторів. Як наслідок, виникає гостра суперечність між інформаційними потребами управління, який потребує прогнозних сценаріїв та оцінки ризиків «на випередження», та наявним інструментарієм обліку, що працює за принципом констатації фактів минулого.

Таким чином, питання розробки нових методичних підходів, які б поєднували в собі класичні методи подвійного запису з інноваційними моделями кредитного скорингу та моніторингу якості дебіторського портфеля є актуальним та практично значущим.

Проблематика формування обліково-аналітичної інформації для управління дебіторською заборгованістю перебуває у центрі уваги багатьох провідних вчених, зокрема таких як Ф. Бутинець, М. Чумаченко, Б. Валуєв, С. Голов, та інших дослідників, які заклали фундаментальні основи методики обліку та аудиту розрахункових операцій. У сучасних працях акцент зміщується на стратегічне управління та автоматизацію, де особливої ваги набувають розробки щодо оптимізації дебіторського портфеля, впровадження систем внутрішнього контролю та оцінки кредитоспроможності контрагентів. Однак, незважаючи на значний науковий арсенал досліджень з означеної тематики, питання побудови інтегрованої моделі обліково-аналітичного супроводження розрахунків за товари, яка б поєднувала оперативний облік з аналізом ризиків у єдину систему підтримки управлінських рішень, залишається недостатньо висвітленим і потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та розробка методичних рекомендацій щодо вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками за товари на підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження

У системі обліково-аналітичного забезпечення економічна сутність розрахунків з покупцями та замовниками за товари традиційно розглядається через категорію дебіторської заборгованості. Однак для ефективного управління підприємством таке трактування дебіторської заборгованості як суми боргів, що належать підприємству від юридичних або фізичних осіб, є недостатнім. У межах цього дослідження дебіторську заборгованість за товари слід ідентифікувати як динамічний об'єкт управління, що являє собою тимчасове вилучення коштів з обороту підприємства та їх трансформацію у дебіторський актив, який має специфічні характеристики ризику, ліквідності та вартості у часі.

Як об'єкт управління дебіторська заборгованість за товари характеризується подвійною природою:

- позиції фінансового обліку – це актив, що виникає внаслідок розриву в часі між відвантаженням товарів та їх оплатою, який повинен бути достовірно оцінений та відображений у звітності;
- з позиції управлінського аналізу – це інструмент стимулювання попиту та завоювання ринкової частки (через надання комерційного кредиту), який вимагає постійного контролю за співвідношенням витрат на його утримання та отриманого додаткового прибутку [2].

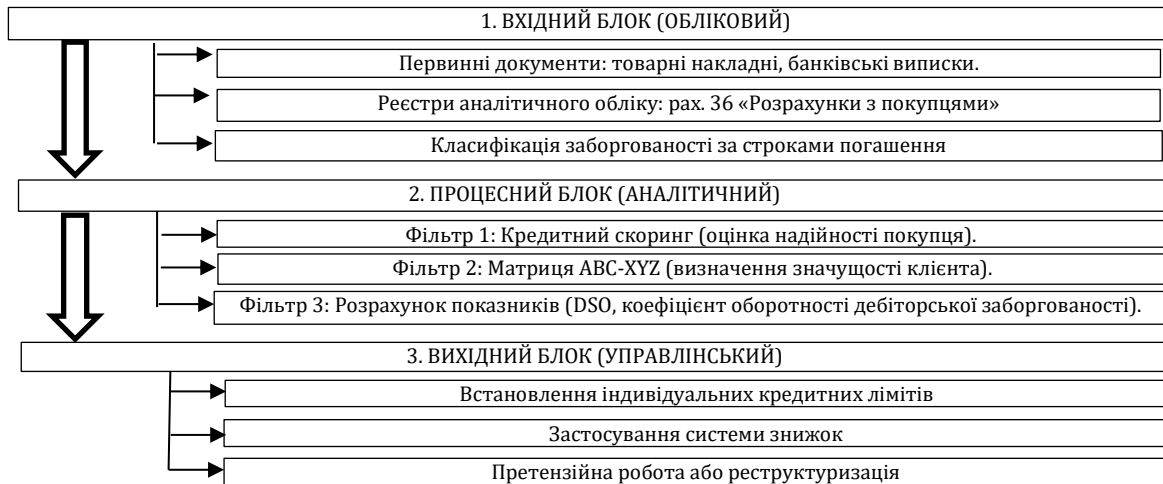
Уточнення понятійного апарату дозволяє виділити ключові складові дебіторської заборгованості як керованої системи: обсяг (кількісна характеристика), термін погашення (часова характеристика) та якість (ймовірність повернення коштів). Вважаємо за доцільне розглядати управління цим об'єктом не як процес пасивного збору боргів, а як активне формування «дебіторського портфеля», де кожен контрагент має свій кредитний рейтинг. Таким чином, у контексті обліково-аналітичного забезпечення об'єктом управління є не просто сальдо на рахунках обліку розрахунків, а весь життєвий цикл дебіторської заборгованості: від оцінки потенційного покупця перед укладанням договору до моменту остаточного інкасування коштів або списання безнадійного боргу. Такий підхід дозволяє інтегрувати облікові дані у загальну систему фінансової безпеки підприємства, перетворюючи розрахунки за товари з джерела потенційних збитків на інструмент стратегічного зростання.

Для побудови дієвої системи обліково-аналітичного забезпечення необхідним є впровадження багатовимірної класифікації розрахунків за товари, яка б відповідала запитам стратегічного та оперативного менеджменту. Це дозволить диференціювати підходи до контролю різних груп дебіторів залежно від їхнього впливу на фінансовий стан підприємства. З метою поглиблення аналітичності обліку пропонуємо класифікувати розрахунки за товари за такими ключовими ознаками:

- за рівнем фінансового ризику: надійна заборгованість (оплата в межах терміну), сумнівна (існує ймовірність непогашення) та безнадійна (наявна впевненість у неповерненні). Такий поділ дозволяє обґрунтовано підходити до формування резервів та розрахунку очікуваних кредитних збитків;
- за стратегічною значущістю клієнта: розрахунки з ключовими партнерами (пріоритетне обслуговування, лояльні умови кредитування) та стандартними покупцями. Це є підґрунтям для застосування методів ABC-аналізу в обліковій системі;
- за термінами виникнення (віковий аналіз): заборгованість, термін оплати якої не настав; прострочена до 30 днів; від 31 до 90 днів; понад 90 днів. Ця класифікація є критичною для прогнозування грошових потоків (Cash Flow) та оцінки реальної вартості активів.

Інтеграція зазначених класифікаційних ознак безпосередньо в план аналітичних рахунків бухгалтерського обліку забезпечує формування якісної інформаційної бази. Це дозволяє відійти від простої фіксації суми боргу до багатоглибкого аналізу дебіторського портфеля. Зокрема, виокремлення заборгованості за товари в розрізі умов оплати (передплата, оплата за фактом, відстрочення) дає змогу менеджменту оцінювати ефективність кредитної політики та її вплив на оборотність капіталу. Таким чином, деталізована класифікація стає сполучною ланкою між первинним обліком та стратегічним аналізом, перетворюючи масив цифр на структурований ресурс для прийняття рішень щодо мінімізації втрат та оптимізації розрахункових операцій [7].

Ефективність управління розрахунками базується на трансформації облікових даних у систему аналітичних показників, що дозволяють прогнозувати поведінку дебіторів. Методичний підхід до такого забезпечення має бути комплексним і реалізовуватися через послідовне застосування спеціалізованого інструментарію. Методична модель обіково-аналітичного забезпечення управління розрахунками за товари представлена на рисунку 1, яка відображає рух інформації через три функціональні рівні, що забезпечує безперервність моніторингу дебіторської заборгованості.

Рис. 1. Методична модель обіково-аналітичного забезпечення управління розрахунками за товари

Джерело: розроблено авторами.

Перший рівень є фундаментом моделі та відповідає за збір і систематизацію первинних даних, на ньому фіксуються факти відвантаження товарів та виникнення зобов'язань. Ключовим елементом цього блоку є не просто накопичення сум на рахунках, а їх групування за допомогою реєстрів старіння. Це дозволяє вже на етапі обліку бачити структуру заборгованості за часовими інтервалами, що є критично важливим для ідентифікації проблемних зон.

На другому рівні відбувається інтелектуальне опрацювання даних. Пропонуємо використовувати три послідовні фільтри, які допоможуть перетворити «сухі» цифри бухгалтерського обліку на аналітичні висновки щодо якості дебіторського портфеля. Третій рівень показує практичну цінність всієї системи. На основі отриманої аналітики менеджмент приймає адресні рішення: для надійних клієнтів – розширення лімітів та надання знижок; для ризикових сегментів – перехід на передоплату або посилення претензійної роботи. Ефективне управління розрахунками за товари можливе лише за умови інтеграції обліку та аналізу в єдиний зациклений процес. Це дозволяє підприємству діяти проактивно: не просто констатувати факт неповернення коштів, а прогнозувати поведінку покупців та мінімізувати фінансові ризики ще до моменту реалізації товару.

Перетворення обліково-аналітичної інформації на дієвий інструмент управління вимагає її формалізації в межах облікової політики підприємства. Це передбачає перехід від пасивної реєстрації фактів господарського життя до формування контрольної-інформаційного середовища, здатного оперативно сигналізувати про відхилення у платіжній поведінці покупців товарів.

Одним із ключових елементів удосконалення методики є впровадження системи реєстрів старіння дебіторської заборгованості, інтегрованих у щоденну звітність бухгалтерії. На відміну від типових форм звітності, такі реєстри дозволяють групувати заборгованість за критичними інтервалами прострочення, що є базою для розрахунку коефіцієнтів резерву очікуваних кредитних збитків згідно з МСФЗ 9. Це забезпечує високий рівень об'єктивності фінансових показників та дозволяє уникати завищення вартості активів підприємства [1].

Важливим аспектом модернізації управління є впровадження системи ключових показників ефективності (KPI) для підрозділів, відповідальних за збут та супроводження розрахунків. Облікова система має забезпечувати автоматизований розрахунок таких індикаторів:

- DSO (Days Sales Outstanding) – середній період погашення дебіторської заборгованості;
- CEI (Collection Effectiveness Index) – індекс ефективності збору платежів, що відображає якість роботи менеджменту з дебіторами;
- доля простроченої заборгованості у загальному обсязі дебіторського портфеля.

Особлива роль у забезпеченні якості управління належить автоматизації обліково-аналітичних процедур. В умовах цифровізації традиційні методи опрацювання даних мають бути замінені на інтегровані ERP-системи та BI-аналітику. Це дозволяє реалізувати функцію моніторингу в режимі реального часу, де система автоматично блокує відвантаження товарів покупцям, які перевищили встановлений кредитний ліміт або мають критичний термін прострочення [3].

Крім того, удосконалення облікової політики має передбачати чіткий регламент взаємодії між фінансовою службою та юридичним відділом у частині претензійної роботи. Використання облікових даних як доказової бази в процесі стягнення боргів підвищує ймовірність успішного повернення коштів. Таким чином, модернізована облікова політика стає не просто документом для податкових органів, а внутрішнім стандартом фінансової дисципліни, що мінімізує вплив людського фактора на процес управління розрахунками за товари.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Результати проведеного дослідження підтверджують перехід обліково-аналітичного забезпечення управління розрахунками з покупцями та замовниками за товари від простої реєстрації боргів до комплексної системи стратегічного моніторингу активів. Традиційні підходи до обліку не повністю задовольняють потреби системи управління, оскільки не враховують часової вартості грошей та динаміки ризиковості кожного контрагента. Уточнення понятійного апарату дозволило ідентифікувати розрахунки за товари як керований дебіторський портфель, що потребує безперервного моніторингу за критеріями ризику, ліквідності та часової вартості грошей.

Запропоновано методологічну модель обліково-аналітичного забезпечення, яка дозволяє трансформувати стандартні облікові реєстри у проактивний інструмент фінансового контролю, де кожен етап – від первинного документа на відвантаження товарів до розрахунку показників DSO та формування резервів – підпорядкований меті максимізації ліквідності. Головна особливість запропонованої моделі полягає у її здатності забезпечувати адресність управлінського впливу.

Цифровізація облікових процедур та впровадження VI-технологій є критичним фактором підвищення ефективності розрахункових операцій. Крім того, удосконалення облікової політики має передбачати чіткий регламент взаємодії між фінансовою службою та юридичним відділом у частині претензійної роботи. Впровадження запропонованих рекомендацій дозволить підприємствам створити цілісну систему обліково-аналітичного супроводження, яка забезпечить достовірне відображення розрахунків у звітності та слугуватиме основою для стратегічного управління розрахунками з покупцями та замовниками за товари.

Література

1. Вітренко О.В., Катранжи Л.Л., Придятько Е.М. Організація обліку дебіторської заборгованості в системі управління ризиками. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 34. С. 35–41. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/66140>.
2. Кашчена Н.Б., Носач Н.М. Облік реалізації товарів в підприємствах торгівлі. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 921 – 925. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/154.pdf.
3. Ковова І. Облік товарів в умовах діджиталізації. *Економіка і управління*. 2021. №50. URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/57/58>.
4. Мамонтова М. А., Глушич М. М. Особливості обліку та управління дебіторської заборгованості підприємства в сучасних умовах. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»* 2023. №39. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V39\(2023\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V39(2023)-17).
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку : *Наказ Міністерства фінансів України* від 08.10.1999 № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>.
6. Савченко А., Кібиш О. Організаційно-інформаційна модель аналізу розрахунків з покупцями та замовниками. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. С.1–4. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-152>.
7. Тютюнник Ю., Дорогань-Писаренко Л., Тютюнник С. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава: видавництво ПП «Астрая». 2020. 434 с. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/8241>.
8. Шендригоренко М. Т. Товари як об'єкт обліку та внутрішнього аудиту на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2017. № 12. С. 722–726. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/121.pdf.

References

1. Vitrenko, O. V., Katranzhy, L. L., & Prydatko, E. M. (2020). Orhanizatsiia obliku debitorskoi zaborovanosti v systemi upravlinnia ryzykamy [Organization of accounting of accounts receivable in the risk management system]. *Naukovyi Visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*, (34), 35–41. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/66140>.
2. Kashchena, N. B., & Nosach, N. M. (2016). Oblik realizatsii tovariv v pidpriemstvakh torhivli [Accounting of goods realization in trade enterprises]. *Ekonomika i Suspilstvo*, (7), 921–925. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/154.pdf.
3. Kovova, I. (2021). Oblik tovariv v umovakh didzhytalizatsii [Accounting of goods in terms of digitalization]. *Ekonomika i Upravlinnia*, (50). URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/57/58>.
4. Mamontova, M. A., & Hlushchik, M. M. (2023). Osoblyvosti obliku ta upravlinnia debitorskoi zaborovanosti pidpriemstva v suchasnykh umovakh [Features of accounting and management of accounts receivable of the enterprise in modern conditions]. *Modern Economics*, (39). DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V39\(2023\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V39(2023)-17).
5. Pro zatverdzhennia Natsionalnoho polozhennia (standartu) bukhgalterskoho obliku. Ministerstvo finansiv Ukrainy Nakaz № 237 vid 08.10.1999 r. [On approval of the National Accounting Regulation (Standard). Ministry of Finance of Ukraine Order No. 237 dated 08.10.1999]. (1999). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>.
6. Savchenko, A., & Kibysh, O. (2024). Orhanizatsiino-informatsiina model analizu rozrakhunkiv z pokuptsiamy ta zamovnykamy [Organizational and informational model for analyzing settlements with buyers and customers]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (68), 1–4. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-152>.
7. Tiutiunnyk, Yu., Dorohan-Pysarenko, L., & Tiutiunnyk, S. (2020). *Finansovyi analiz: navch. posib*. [Financial analysis: tutorial]. PP Astraia. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/8241>.
8. Shendryhorenko, M. T. (2017). Tovary yak ob'iekt obliku ta vnutrishnoho audytu na pidpriemstvi [Goods as an object of accounting and internal audit at the enterprise]. *Ekonomika ta Suspilstvo*, (12), 722–726. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/121.pdf.

Стаття надійшла до редакції / Received 23.11.2025

Прийнята до друку / Accepted 05.12.2025